

บทที่ 1 พัฒนาการของการปกครอง เศรษฐกิจและสังคม สมัยอยุธยาและสมัยธนบุรี

คำถามชวนคิด

1. ให้อธิบายลักษณะเด่นของการปกครองสมัยอยุธยา
2. ระบบศักดินามีความสำคัญต่อลักษณะสังคมไทยอย่างไร

สมัยอยุธยา

1. ปัจจัยที่ส่งผลต่อพัฒนาการทางการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมสมัยอยุธยาและสมัยธนบุรีได้ การตั้งราชธานี

1.1 ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ที่ของการตั้งอาณาจักรอยุธยา

1. ตั้งอยู่บริเวณปลายทางของลำน้ำสายสำคัญที่ไหลมาจากทางเหนือ (แม่น้ำป่าสักทางทิศเหนือ แม่น้ำเจ้าพระยาทางทิศตะวันตกถึงทิศใต้ แม่น้ำลพบุรีทางทิศตะวันออก)
2. ตั้งอยู่ไม่ไกลจากทะเลบริเวณอ่าวไทย (ทำให้กรุงศรีอยุธยาเป็นศูนย์กลางการค้ากับชาวต่างประเทศ)
3. มีดินแดนตอนในซึ่งเป็นแหล่งสินค้าป่าซึ่งเป็นที่ต้องการของตลาด

1.2 ปัจจัยที่ส่งผลต่อพัฒนาการทางการปกครองสมัยอยุธยา

ลักษณะการปกครอง

การปกครองของอยุธยาจะมีลักษณะแตกต่างจากสมัยสุโขทัยกล่าวคือพระมหากษัตริย์จะมีพระราชอำนาจมากและได้รับการเปรียบเทียบบนเป็นสมมุติเทพ ลักษณะการปกครองเป็นแบบทวารสิทธิ์ ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากขอมและอินเดีย ยึดหลักการปกครองแบบนายปกครองบ่าว เจ้าปกครองข้า กษัตริย์ทรงมีฐานะเป็นเทวราชหรือสมมุติเทพเป็นเจ้าของชีวิต ลักษณะความสัมพันธ์ของพระมหากษัตริย์กับราษฎรไม่ได้ใกล้ชิดเหมือนกับสมัยสุโขทัย สมัยพระเจ้าอู่ทองมีการจัดระเบียบการปกครองส่วนกลางแบบ จตุสดมภ์ คือ เวียง วัง คลัง นา

1.3 ระบุปัจจัยที่ส่งผลทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมของอาณาจักรอยุธยา

ลักษณะทางเศรษฐกิจ

เศรษฐกิจของอยุธยาขึ้นอยู่กับ การเกษตร และการค้ากับต่างประเทศ ความรุ่งเรืองของอาณาจักรอยุธยาเป็นผลมาจากความเจริญทางด้านเศรษฐกิจการค้าดำเนินงานด้านเศรษฐกิจของอยุธยามีลักษณะเป็นการค้าแบบผูกขาดและการค้าสำเภาหลวงกับต่างประเทศ ซึ่งทำรายได้จำนวนมากแก่อยุธยา การค้ากับต่างประเทศซึ่งทำรายได้จำนวนมากแก่อยุธยา การค้ากับต่างประเทศเป็นแหล่งรายได้สำคัญที่นำความมั่งคั่งมาสู่ประเทศ กรมพระคลังสินค้า ทำหน้าที่ดูแลการค้าผูกขาดและจัดเรือสำเภาหลวงไปค้าขายกับเมืองต่าง ๆ

1.4 โครงสร้างทางสังคมสมัยอยุธยา

ลักษณะทางสังคม

สังคมในสมัยอยุธยาเป็นสังคมที่มีการจัดระเบียบโดย ระบบมูลนาย – ไพร่ เป็นระบบควบคุมกำลังคน ระบบศักดินาเป็นกรอบที่กำหนดสิทธิและหน้าที่ ฟังมีของบุคคลในสังคม อยุธยามีลักษณะของการแบ่งชนชั้นในสังคม และการควบคุมกำลังคนชัดเจนเคร่งครัด เป็นไปตามระบบมูลนายไพร่ ซึ่งมูลนายมีหน้าที่ควบคุมดูแลไพร่ คຸ້ມครองไพร่และไพร่จะตอบแทนโดยการให้ความจงรักภักดีและให้แรงงานแก่มูลนาย การแบ่งชนชั้นในสมัยอยุธยาแบ่งเป็นชนชั้นปกครองได้แก่พระมหากษัตริย์ เจ้านาย ขุนนาง และชนชั้นใต้ปกครองได้แก่ ไพร่ ทาส ระบบสังคมของอาณาจักร

อยุธยาเปิดโอกาสให้มีการเลื่อนฐานะทางสังคมได้ ระบบศักดินา หมายถึง ระบบสังคมที่มีการแบ่งชนชั้น ซึ่งกำหนดสิทธิหน้าที่และฐานะของแต่ละบุคคลในสังคม ระบบศักดินาเป็นเรื่องกำหนดฐานะทางสังคมมากกว่าจะเป็นเรื่องของการถือครอง ปรากฏในกฎหมายตราสามดวง คือ ระบบศักดินา ภาษาโบราณเรียกว่า พระไอยการตำแหน่งนาพลเรือน และพระไอยการตำแหน่งนาทหารหัวเมือง เป็นเครื่องมือการจัดระเบียบในสังคมโบราณ เริ่มประกาศใช้เป็นกฎหมายแน่นอนในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ.1991-2031)

1. แบ่งหน้าที่การควบคุมกำลังคนเป็นฝ่ายพลเรือนและฝ่ายทหาร
2. กำหนดฐานะสิทธิและหน้าที่ของคนในสังคม โดยกำหนดจากสิทธิในการครอบครองที่ดินและผลประโยชน์ที่ได้รับจากแรงงานไพร่ทั้งนี้อาจไม่ได้ครอบครองที่ดินเท่าที่กำหนดจริง
3. ศักดินาเป็นเครื่องมือในการวางหลักปฏิบัติระหว่างคนต่าง ๆ ในสังคม
4. กำหนดข้อห้ามสำหรับบุคคลในสังคม ใช้เป็นเกณฑ์ในการลงโทษตามกฎหมาย ในคดีความเดียวกัน กำหนดให้ผู้มีศักดินาสูงรับโทษมากกว่าศักดินาต่ำ ใช้ศักดินาสูงเป็นเกณฑ์
5. ผู้มีศักดินาเกินกว่า 400 จัดอยู่ในชนชั้นปกครอง ส่วนผู้มีศักดินาต่ำกว่า 400 จัดอยู่ใน ชนชั้นใต้ปกครอง

การแบ่งชนชั้นในสังคม ตามลำดับชั้นในระบบศักดินา

1. พระมหากษัตริย์ เป็นพระเจ้าแผ่นดิน เจ้าชีวิต เป็นผู้พระราชทานศักดินา มีศักดินาสูงสุดจนไม่อาจนับจำนวนได้
2. เจ้านาย มีการสืบสายเลือดได้ ได้รับเกียรติยศ และอภิสิทธิ์มาตั้งแต่กำเนิด ยศของเจ้านาย มีสองประเภทคือ 1) สกกุลยศ ได้รับตั้งแต่เกิด 2) อิศริยยศ เป็นยศที่ได้รับพระราชทานเมื่อมีความดีความชอบ
3. ขุนนาง ในสมัยอยุธยามีฐานะประกอบด้วย ยศ ราชทินนาม ตำแหน่ง ขุนนาง มีสิทธิทางสังคม สามารถควบคุมไพร่ ทั้งด้านแรงงานและผลผลิตตำแหน่งขุนนางไม่มีการสืบต่อในตระกูลแต่ลูกหลานมักได้รับราชการเป็นขุนนางเหมือนบรรพบุรุษ
4. ไพร่เป็นบุคคลที่อยู่ในความควบคุมดูแลของชนชั้นนาย มีความสำคัญในฐานะเป็นกำลังผลิตทางเศรษฐกิจกำลังรบของแผ่นดินประชาชนทั้งชายและหญิงมีศักดินา 25 ไร่
5. ทาส เป็นกลุ่มชนในชนชั้นผู้ใต้ปกครองอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งไม่มีอิสระในการดำเนินชีวิตแต่ต้องอยู่ในการควบคุมของนายทาสมีศักดินา 5 ไร่
6. พระสงฆ์ เป็นชนชั้นพิเศษพระสงฆ์ได้รับความเคารพศรัทธาจากประชาชนทุกชนชั้น เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมต่างๆทางศาสนา ที่สำคัญคือการบวชเป็นที่ปรึกษาเมื่อผู้ใดมีเรื่องคับข้องใจ ช่วยหาทางไกลเกลี้ยให้คนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขตามหลักธรรม

ระบบมูลนาย – ไพร่

ระบบมูลนาย – ไพร่ คือ ระบบที่ใช้ในการควบคุมกำลังคน หรือแรงงานซึ่งเป็นพื้นฐานการผลิตด้านเศรษฐกิจและการเมือง ความจาก “กฎหมายลักษณะรับฟ้อง” แสดงให้เห็นว่าราษฎรทั่วไปถูกแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ตามสังกัด คือ ไพร่หลวงและไพร่สม ต่อมาเมื่อการค้ากับต่างประเทศขยายตัว ทำให้พันธะของไพร่หลวงที่มีต่อภูมิลำเนาที่ห่างไกลแต่มีทรัพยากรที่ใช้เป็นสินค้าได้เปลี่ยนแปลงไป ทำให้ไพร่หลวงกลุ่มหนึ่งได้กลายมาเป็น ไพร่ส่วย ราษฎรทั่วไปหรือไพร่ต้องอยู่โดยมีการขึ้นสังกัดกรมกอง และลูกหลานของไพร่ต้องสังกัดกรมกองเช่นกัน หากไม่มีสังกัดกรมกองจะไม่ได้รับความคุ้มครองจากรัฐระบบไพร่เป็นระบบที่ผูกพันกับท้องถิ่นเพื่อความสะดวกในการเรียกเกณฑ์

แรงงานของราชสำนัก ราษฎรสามัญทั่วไปของอยุธยาไม่ได้มีเฉพาะไพร่ แต่ยังมี “ทาส” ซึ่งเป็นชนชั้นที่ต่ำกว่าไพร่ ทาสเป็นกลุ่มคนที่ไม่ต้องถูกเกณฑ์แรงงานไปรับใช้ทางการเหมือนไพร่หลวง ทาสเป็นกลุ่มคนที่มีพันธะต่อเจ้าของหรือนายเงิน ในขณะที่ไพร่เป็นกลุ่มคนที่มีพันธะต่อมูลนาย สิทธิของเจ้าของที่มีต่อทาสนั้นสูงมาก ทาสต้องสูญเสียแรงงานเป็นสิทธิขาดของนายตลอดชีวิตหรือจนกว่าจะไถ่ถอนตัวเองออกมาได้ ทาสถูกจ้างไปทำงานได้ แต่ต้องแจ้งขออนุญาตนายเงินก่อน หรือนายเงินอาจส่งทาสไปทำงานเพื่อนำเงินมาให้นายเงินได้ นายเงินมีสิทธิทำโทษทาสให้หลายจำได้ แต่ไม่มีสิทธิทำให้ตาย ไม่เช่นนั้นนายเงินจะมีความผิดยกเว้นกรณีไปรบในสงครามแทนนายเงินจนถึงแก่ความตายไปเอง นายเงินไม่มีความผิดทาสในสมัยอยุธยาส่วนใหญ่เป็นทาสสินไถ่และทาสในเรือนเบี้ย จากหลักฐานพบว่าทาสดูจะมีหลักประกันที่มั่นคงกว่าไพร่เนื่องจากนายเงินต้องซบเลี้ยงทาสด้วย

2. ความเปลี่ยนแปลงและผล กระทบ ด้านการปกครอง เศรษฐกิจและสังคมสมัยอยุธยา

2.1 ราชวงศ์และการสืบสันตติวงศ์ของราชวงศ์ต่างๆสมัยอยุธยา

กรุงศรีอยุธยา เป็นราชธานีของไทย (พ.ศ. 1893 – 2310) รวมระยะเวลา 417 ปี 33 พระองค์ 5 ราชวงศ์

- 1.ราชวงศ์อู่ทอง ในช่วงปี พ.ศ. 1893 – 1913 และ พ.ศ. 1931 – 1952
- 2.ราชวงศ์สุพรรณภูมิในช่วงปี พ.ศ. 1913 – 1931 และ พ.ศ. 1952 – 2112
- 3.ราชวงศ์สุโขทัย ในช่วงปี พ.ศ. 2112 – 2172
- 4.ราชวงศ์ปราสาททอง ในช่วงปี พ.ศ. 2172 – 2231
- 5.ราชวงศ์บ้านพลูหลวง ในช่วงปี พ.ศ. 2231 – 2310

2.2 สถานภาพของพระมหากษัตริย์ และรากฐานพระราชอำนาจ

ในสมัยอยุธยาไม่มีความแน่นอนเรื่องการสืบราชสมบัติ จากหลักฐานที่ปรากฏทั้งใน “กฎมณเฑียรบาล” และ “พระไอยการตำแหน่งนาพลเรือน” ต่างไม่ได้ระบุไว้อย่างชัดเจนว่าใครคือผู้ที่ควรเป็นทายาทแห่งราชสมบัติ เอกสารของชาวต่างชาติที่เข้ามาในกรุงศรีอยุธยาช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 22 – ต้นพุทธศตวรรษที่ 23 ทั้งสเคาเต็น, ฟาน ฟลิต และเคมพ์เฟอร์ ส่วนใหญ่ยืนยันว่าพระอนุชาคือทายาทอันชอบธรรมในการขึ้นเป็นกษัตริย์ ยกเว้นลาลูแบร์ แชรแวงส ที่อธิบายว่าพระโอรสองค์ใหญ่ของอัครมเหสี คือ รัชทายาท ความไม่แน่นอนเรื่องการสืบราชสมบัตินี้เองที่นำไปสู่ปัญหาการแย่งชิงราชสมบัติเสมอมาในราชสำนักอยุธยา คดีเกี่ยวกับกษัตริย์อยุธยาที่สำคัญคือ กษัตริย์ทรงเป็นสมมติเทพ สมมติเทวดา หลักฐานเรื่องดังกล่าวอาทิ พระนามกษัตริย์ เช่น “สมเด็จพระเจ้ารามาริบัติบรมไตรโลกนารมหมามงกุฎเทพมนุษย์วิสุทธิสุริยวงษ องค์พุทธางกูร บรมบพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัว...”

พระนามของกษัตริย์นอกจากจะแฝงความหมายถึงการเป็นสมมติเทพ สมมติเทวดาแล้ว ยังแฝงความหมายเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธเจ้าด้วยฉะนั้นสถานภาพของกษัตริย์อยุธยาจึงไม่ใช่เพียงคนธรรมดา หากแต่เป็นพระพุทธเจ้า และเป็นองค์สมมติของเทพ ที่จริงแล้วคำราชาศัพท์ที่บัญญัติขึ้นมาเพื่อใช้กับกษัตริย์นั้น เพื่อแสดงให้เห็นว่ากษัตริย์ไม่ใช่คนธรรมดาที่จะพูดจาด้วยภาษาชาวบ้านด้วยได้พิธีกรรมเป็นอีกปัจจัยที่ส่งเสริมสถานภาพของกษัตริย์อยุธยาให้สูงส่งดุจเทพ เช่น พระราชพิธีบรมราชาภิเษก และอินทราชาภิเษกนอกจากพระนามและพิธีกรรมแล้ว ยังมีปัจจัยอื่นที่ส่งเสริมสถานภาพของพระมหากษัตริย์อยุธยาอีก อาทิ ความสำคัญและความศักดิ์สิทธิ์ของพระราชวัง ความศักดิ์สิทธิ์ของเครื่องราชกกุธภัณฑ์และเครื่องราชูปโภค รวมไปถึงข้อห้ามปฏิบัติต่างๆต่อกษัตริย์ เป็นต้น

รากฐานพระราชอำนาจของกษัตริย์อยุธยาส่วนหนึ่งมาจากสถานภาพอันสูงส่งของกษัตริย์ที่ถูกสร้างขึ้นตั้งได้กล่าวไปแล้วข้างต้น นอกจากนี้ยังมาจากการควบคุมกำลังคนผ่านระบบไพร่ ซึ่งสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับระบบศักดินา โดยกษัตริย์อยุธยาอยู่บนยอดสุดของปิรามิดความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนต่างๆในสังคม

2.3 การปกครองสมัยก่อนสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

จากหลักฐานต่างๆสันนิษฐานว่ารูปแบบการปกครองสมัยอยุธยาตอนต้นคงมีลักษณะหลวมๆ โดยผู้ปกครองของเมืองสำคัญๆ เช่นสุพรรณบุรี และลพบุรี ต่างยอมรับฐานะพิเศษของราชสำนักอยุธยา และเมืองเหล่านี้ต่างผูกพันกับเมืองหลวงผ่านพิธีกรรม การสมรส และสายสัมพันธ์ทางเครือญาติเป็นสำคัญ

สภาพทางการเมืองเช่นนี้ทำให้เจ้าเมืองของเมืองสำคัญต่างๆสามารถสร้างเสริมอำนาจได้อย่างเป็นอิสระและในยามวิกฤตสามารถท้าทายอำนาจของศูนย์กลางได้ ซึ่งกรณีเช่นนี้แม้ว่าราชสำนักอยุธยาจะแก้ปัญหาโดยการปกครองแบบเมืองลูกหลวง ด้วยการส่งพระโอรสไปครองเมืองสำคัญต่างๆก็ไม่สามารถแก้ปัญหานี้ลงได้

แต่รูปแบบโครงสร้างทางการเมืองที่สำคัญประการหนึ่งซึ่งราชธานีใช้ตั้งแต่พระเจ้าอู่ทองเริ่มสถาปนาอาณาจักรคือ การปกครองที่เรียกว่า จตุสดมภ์ ซึ่งประกอบไปด้วย 4 หน่วยงานหลัก คือ กรมเวียง กรมวัง กรมคลัง และกรมนา

2.4 การปฏิรูปการปกครองสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

พระบรมไตรโลกนาถขึ้นครองราชย์สมบัติระหว่าง พ.ศ. 1991 – 2031 เป็นช่วงเวลาที่กรุงศรีอยุธยาเกิดการปฏิรูปและจัดระบบบริหารราชการแผ่นดินขนานใหญ่ พระบรมไตรโลกนาถโปรดให้ตรากฎหมายเตียรบาลขึ้นใน พ.ศ. 2011 ทั้งยังโปรดให้ตราพระไอยการสำคัญอีก 2 ฉบับ คือ พระไอยการตำแหน่งนาพลเรือนและพระไอยการตำแหน่งนาทหารหัวเมือง การที่พระบรมไตรโลกนาถโปรดให้ตรากฎหมายสำคัญขึ้นในครั้งนั้น นับเป็นการจัดระบบการเมืองการปกครองทั้งฝ่ายหน้าและฝ่ายในให้เป็นระเบียบยิ่งขึ้นความเปลี่ยนแปลงต่อรูปแบบการปกครองและระบบราชการของอยุธยาในสมัยพระบรมไตรโลกนาถการปฏิรูปการบริหารราชการส่วนกลางและส่วนภูมิภาค เกิดตำแหน่งสำคัญ 2 ตำแหน่งคือ สมุหนายกและสมุหกลาโหม ระบบศักดินา อันเป็นระบบที่ใช้กำหนดหน้าที่และความรับผิดชอบของคนต่อสังคมมีความเป็นระเบียบชัดเจน ความเปลี่ยนแปลงเรื่องรูปแบบการปกครองที่เกิดขึ้นสมัยพระบรมไตรโลกนาถแสดงให้เห็นถึง ความพยายามในการสร้างเสถียรภาพทางการเมืองในราชสำนัก ดังเห็นได้จากการกำหนดสิทธิทางการเมืองของเชื้อพระวงศ์ เช่น กำหนดว่า ...พระราชกุมารอันเกิดด้วยพระอัศรมเหสีคือสมเด็จพระหน่อพระพุทธเจ้า...การจัดโครงสร้างอำนาจให้ชัดเจนขึ้น โดยการตั้งอำนาจเข้าสู่จุดศูนย์กลางและสลายระบบราชการของเมืองที่เคยเป็นอิสระอยู่ก่อน รวมถึงการขยายอำนาจการปกครองของราชธานีไปครอบคลุมเมืองต่างๆมากขึ้นครั้งใหญ่และใช้มาจนสิ้นสมัยอยุธยา ยกเลิกเมืองหน้าด่านที่อยู่รอบราชธานี 4 ทิศ และการส่งพระราชวงศ์ไปปกครอง หัวเมืองขึ้นในมีฐานะเป็นเมืองจัตวาขึ้นตรงต่อราชธานี เรียกผู้ปกครองว่า “ผู้รั้ง” หัวเมืองขึ้นนอกแบ่งออกเป็นชั้นเอก ชั้นโท ชั้นตรี เมืองประเทศราช

แม้การปฏิรูปการปกครองในสมัยพระบรมไตรโลกนาถ จะเป็นการลดอำนาจของเจ้าเมืองต่างๆลงได้ แต่กลับเป็นการเพิ่มอำนาจให้กับขุนนางและเชื้อพระวงศ์ในราชธานีแทน จนต่อมาต้องมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองส่วนภูมิภาคภายใต้อำนาจของสมุหนายกและสมุหกลาโหมใหม่ โดยกำหนดให้สมุหนายกดูแลหัวเมืองฝ่ายเหนือ และสมุหกลาโหมดูแลหัวเมืองฝ่ายใต้ สมัยอยุธยาตอน

ปลายจึงเกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นอีกครั้ง เมื่อมีการเพิ่มตำแหน่งผู้ดูแลการปกครองส่วนภูมิภาคอีก 1 ตำแหน่งคือ กรมท่า ให้มาดูแลหัวเมืองชายทะเลตะวันออก

2.4 การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ

ที่ตั้งของอยุธยา มีสภาพทางภูมิศาสตร์ที่เอื้ออำนวย เป็นแหล่งรวมสินค้า เปิดกว้างทางศาสนา ผู้คนที่อาศัยในอยุธยาแต่ละศาสนาสามารถสร้างศาสนสถาน และประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของตนได้ตามอิสระ การให้สิทธิชาวต่างชาติในการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชน

คนอยุธยาทำเกษตรกรรมเป็นหลัก มีการเพาะปลูกสำคัญ อาทิ ข้าว พืชและผลไม้ชนิดอื่น เช่น ทุเรียน มะพร้าว ส้ม มะม่วง และมังคุด เป็นต้น

นอกจากการเกษตร คนอยุธยายังมีฝีมือเรื่องงานหัตถกรรมด้วยเช่นกัน โดยมีชุมชนช่างฝีมือที่เป็นแรงงานชั้นดีและผลิตสินค้าออกขายอยู่หลายชุมชน อาทิ ย่านตำบลบ้านกระเบื้อง บ้านศาลาปูน ตลาดตะกั่ว และย่านตำบลบ้านหม้อ ฯลฯ รายได้หลักของกรุงศรีอยุธยาหลังการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 1 คือการค้า สังเกตได้จากเริ่มมีไพร่ส่วยเกิดขึ้นหลังจากกลางพุทธศตวรรษที่ 22

นโยบายและรูปแบบการค้ากับต่างประเทศสมัยอยุธยา ประเทศที่ติดต่อกับอยุธยาทางด้านเอเชียและยุโรป การค้าของอยุธยาช่วงแรกเป็นการค้าแบบส่งผ่าน กล่าวคือมีการรับสินค้าจากดินแดนข้างเคียงส่งออกขายด้วย ต่อมาการค้าของอยุธยาจึงเปลี่ยนเป็นการค้าของป่าซึ่งอยุธยาผลิตหรือหาได้เองจากแหล่งผลิตตอนในเป็นหลัก แล้วจึงเป็นการค้าข้าวเป็นสินค้าออกสำคัญช่วงก่อนเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ตัวอย่างสินค้าที่อยุธยารับมาจากแหล่งอื่น อาทิ ขนนกคิงฟิชเชอร์ การบูรบอร์เนียว อบเชยมลายู ผ้าไหมและผ้าชนิดอื่นจากอินเดีย เป็นต้น อยุธยาติดต่อกับชายกับดินแดนต่างๆ ทั้งในเอเชีย และยุโรป เช่น จีน อินเดีย เปอร์เซีย ญี่ปุ่น หมู่เกาะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โปรตุเกส ฮอลันดา อังกฤษ ฝรั่งเศส

ตลาดและย่านการค้า ตลาด ย่าน หรือป่า เป็นแหล่งเศรษฐกิจสำคัญ ตลาดในสมัยอยุธยาแบ่งเป็น 2 ประเภทคือ

1. ตลาดท้องถิ่น แบ่งเป็น ตลาดน้ำคางที่ ตลาดน้ำตามฤดูกาล ตลาดน้ำที่เป็นตลาดเอกซึ่งมี 4 ที่ตั้งนี้ ตลาดน้ำวนบางกะจะ ตลาดปากคลองคูจาม ตลาดคูไม้ร้อง และตลาดปากคลองวัดเดิม ตลาดในกำแพงพระนคร 60 ตลาด กระจายอยู่ มีทั้งตลาดขายของสดเช้า-เย็น ตลาดที่เป็นแหล่งผลิตและขายสินค้า เช่น ตลาดป่าขนม ตลาดบริหาร ตลาดป่ายา ตลาดจีน

ตลาดนอกกำแพงพระนคร จำนวน 30 ตลาดตั้งอยู่รายรอบเกาะเมืองฯ มีทั้งตลาดน้ำและตลาดบก เช่น ตลาดหน้าวัดพระธาตุ ตลาดลาว ตลาดป่าปลา ตลาดบ้านปูน

2. ย่านการผลิตสินค้า มีจำนวนประมาณ 52 ตำบล ตั้งอยู่ริมแม่น้ำสองฟากฝั่งรอบกรุงศรีอยุธยา เช่น ย่านสำเพ็ง เป็นย่านใหญ่ประกอบด้วยย่านหรือหมู่บ้านที่มีความชำนาญเฉพาะทาง 3 ย่านคือ ย่านตีสกัดน้ำมันงา น้ำมันลูกกะเบา น้ำมันสำโรง น้ำมันถั่ว เป็นถิ่นฐานของพวกแขกจามและแขกมลายู ย่านสร้างเรือนหอ เรือนอยู่ และย่านเครื่องมือเหล็กหล่อ เช่น ครกเหล็ก สากเหล็ก มีดพร้าต่างๆ

รูปแบบการค้าและการเก็บภาษีของอยุธยา การค้าของอยุธยาในขั้นแรกอาจไม่ได้ผูกขาดการค้าโดยพระคลังสินค้าทั้งหมด แต่เมื่ออยุธยา กลายเป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญ ทำให้เกิดระบบผูกขาดการค้าโดยพระคลังสินค้าเป็นหลัก การเก็บภาษีอากรของอยุธยามี 4 ลักษณะ คือจังกอบ อากร ส่วย ฤชา

- ผลกระทบจากการค้ากับต่างประเทศ ด้านเศรษฐกิจ การปกครอง ด้านเศรษฐกิจ

กรุงศรีอยุธยากลายเป็นรัฐที่มีความมั่งคั่งทางการค้า

กรุงศรีอยุธยาเป็นศูนย์กลางแลกเปลี่ยนสินค้าสำคัญระหว่างซีกโลกฝั่งตะวันตกและซีกโลกฝั่งตะวันออก

ด้านการปกครอง

กษัตริย์อยุธยาใช้ความมั่งคั่งเพื่อคุมอำนาจทางการเมือง โดยสะสมพระราชอำนาจผ่านสถานะทางการคลังที่มั่นคงมีการจ้างทหารรับจ้างชาวต่างประเทศมาทำงานให้กองทัพ

ประเทศที่ติดต่อกับอยุธยาทางด้านเอเชียและยุโรป

กลุ่มชาวต่างชาติ ชาวต่างชาติแบ่งตามจุดประสงค์การเข้ามาได้เป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ คือ

1. กลุ่มที่เข้ามาเพราะการค้า เช่น โปรตุเกส ฝรั่งเศส ฮอลันดา อังกฤษ จีน อาหรับ เปอร์เซีย และญี่ปุ่น ฯลฯ

2. กลุ่มที่ถูกกวาดต้อนเข้ามาเนื่องจากสงคราม รวมทั้งกลุ่มที่อพยพเข้ามา เช่น ลาว มอญ และจาม ฯลฯ

3. กลุ่มที่เข้ามาเพราะการเผยแพร่ศาสนา เช่น โปรตุเกส ฝรั่งเศส และอังกฤษ ฯลฯ

1. มอญ ตั้งบ้านเรือนอยู่ในตัวเกาะและนอกตัวเกาะพระนคร

2. ลาว อยู่อาศัยค่อนข้างจะกระจายอยู่ทั้งตัวเกาะและนอกตัวเกาะ เช่น บริเวณบ้านป้อมหัวแหลม

3. แขก ที่ตั้งชุมชนแขกในพระนครศรีอยุธยา 2 บริเวณกว้างๆ คือ

3.1 ในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา ได้แก่ ชุมชนของแขกมัวร์

3.2 นอกเกาะพระนครทางตอนใต้ ประกอบไปด้วย แขกมลายู แขกมังกะสัน และแขกจาม

4. จีน สถานที่ตั้งบ้านเรือนทำมาค้าขายของชาวจีนจะกระจายอยู่หลายแหล่งทั้งนอกพระนครและในพระนคร คือ บริเวณย่านในไก่อ ซึ่งเป็นชุมชนหรือย่านคนจีนที่ใหญ่ที่สุด

5. ญี่ปุ่น ตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณนอกเกาะเมืองทางด้านตะวันออกเฉียงใต้

6. บ้านหรือค่ายของชาวตะวันตก กษัตริย์อยุธยาได้พระราชทานสถานที่ตั้งบ้านเรือนและโรงเก็บสินค้าของชาวยุโรป ให้อยู่ทางด้านตะวันออกเฉียงใต้นอกเกาะเมือง โดยบ้านของชาวฮอลันดาและอังกฤษตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำ ส่วนฝั่งตรงกันข้ามเป็นบ้านของพวกโปรตุเกส ส่วนบ้านฝรั่งเศสเข้ามาตั้งภูมิลำเนาในบริเวณบ้านปลาเห็ด ปากคลองตะเคียนข้างเหนือนอกเกาะเมืองเช่นกัน

สิทธิของชาวต่างชาติในอยุธยา ระบบราชการของอยุธยาเปิดโอกาสให้สิทธิ์ต่างๆแก่ชาวต่างชาติ ดังนี้

ให้สิทธิ์แก่ชาวต่างชาติในการตั้งถิ่นฐานในบริเวณที่กำหนด

ให้สิทธิ์แก่ชาวต่างชาติในการนับถือศาสนา

ให้ยศถาบรรดาศักดิ์ให้แก่ชาวต่างชาติ

มีหน่วยงานสำหรับดูแลชาวต่างชาติ คือ กรมท่าขวา กรมท่าซ้าย

กฎหมายของอยุธยาที่ให้ความคุ้มครองและรับรองสิทธิบางประการแก่ชาวต่างชาติ เช่น พระไอยการลักษณะเบ็ดเสร็จ มาตรา 86 พระไอยการอาญาหลวง มาตรา 129 พระธรรมนูญ มาตรา 8

2.6 ความสัมพันธ์กับต่างประเทศสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

- การเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับฝรั่งเศส

พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ส่ง Chevalier De Chaumont (เซอร์วาเลียร์ เดอ ช็อมองต์) มาเจริญสัมพันธ์ไมตรี สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ส่งพระยาโกษาธิบดี (โกษาปาน) ไปเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับฝรั่งเศสใน พ.ศ.

2228 ออกเดินทางจากอยุธยาเมื่อ ธันวาคม พ.ศ. 2228 เข้าเฝ้าฯ พระเจ้าหลุยส์ที่ 14

เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2229

คณะทูตสยามเดินทางกลับถึงอยุธยา พร้อมด้วยคณะทูตฝรั่งเศส ชุดของ ซิมอง เดอ ลาลูแบร์ เมื่อวันที่ 27 กันยายน พ.ศ. 2230

รวมการเดินทางทั้งไปและกลับอยุธยาฝรั่งเศส ทั้งหมด 1 ปี 9 เดือน

อิทธิพลของชาวต่างชาติในอยุธยาด้านการปกครอง

ชาวต่างชาติจะมีบทบาทต่อการปกครองของอยุธยามากขึ้น เมื่อกษัตริย์จ้างให้เข้ามาเป็นขุนนาง หรือเป็นทหารรับจ้าง ตลอดจนบางครั้งพ่อค้าเอกชนชาวตะวันตกก็เข้ามามีบทบาทกดดันทางการเมืองเพื่อรักษาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของตนเองในอยุธยาเช่นกัน ตัวอย่างชาวต่างชาติที่มีอิทธิพลต่อการปกครองของอยุธยาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ เช่น ออกญาวิไชเยนทร์ เป็นต้น

อ้างอิง

1. ธิดา สาระยา และคณะ แบบเรียน ส 605 สังคมศึกษา ไทยวัฒนาพานิช :2544
2. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ประวัติศาสตร์สังคมและการเมืองไทย หน่วยที่ 1-7 สาขารัฐศาสตร์
3. วินัย พงศ์ศรีเพียร. (2551). อยุธยา พรรณานุกรมสถานและมรดกความทรงจำแห่งพระนครศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ :อุษาคเนย์.
4. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2547). อยุธยา. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโตโยต้า.
5. วรณศิริ เดชะคุปต์และปรีดี พิศภูมิวิถิ.(2554). กรุงเทพฯเล่าเรื่อง. กรุงเทพฯ : มติชน.
6. ศรีศักร วัลลิโภดม.(2548). กรุงเทพฯอยุธยาของเรา. พิมพ์ครั้งที่ 7, กรุงเทพฯ : มติชน.
7. สุจิตต์ วงษ์เทศ.(2552).อยุธยา ยศยิ่งฟ้า.พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : มติชน.
8. ธวัชชัย ตั้งศิริวานิช. (2549).กรุงเทพฯศรีอยุธยาในแผนที่ฝรั่ง. กรุงเทพฯ : มติชน.

